

บทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด : กรณีศึกษาพื้นที่เขตมีนบุรี*

Community Roles in Preventing and Solving Drug Abuse Problems

: A Case Study in Minburi District

นางสาวจิราพร สามารถ**

Jiraporn Samart

6614832033@rumail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด กรณีศึกษาพื้นที่เขตมีนบุรีโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาท การมีส่วนร่วม และข้อจำกัดของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในพื้นที่เขตมีนบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนหรือกรรมการชุมชน อาสาสมัครกรุงเทพมหานครเฝ้าระวังภัยและยาเสพติด และประชาชนในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนหลักขับเคลื่อนการป้องกันและแก้ไขปัญหายา ตั้งแต่การเฝ้าระวัง การแจ้งเบาะแส การส่งต่อผู้ป่วยเข้ารับการรักษา และการสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน ผ่านความร่วมมือของผู้นำชุมชน อาสาสมัครฯ และประชาชน การมีส่วนร่วมของชุมชนปรากฏในหลายมิติ ตั้งแต่การร่วมวางแผน ดำเนินกิจกรรมชุมชน และการติดตามดูแลผู้ป่วย อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ การเข้าถึงงบประมาณที่ซับซ้อน ความท้าทายในการสร้างการยอมรับต่อผู้ผ่านการบำบัด ความเสี่ยงและความปลอดภัยของอาสาสมัคร การขาดแคลนกำลังคน และการต้องปรับตัวให้เท่าทันรูปแบบยาเสพติดใหม่ๆ

คำสำคัญ : บทบาท ; การมีส่วนร่วม ; การป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

Keyword : Role ; Participation ; Preventing and Solving Drug Abuse Problems

* บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่อง บทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด กรณีศึกษาพื้นที่เขตมีนบุรี

** นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

ปัญหายาเสพติดนับเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญระดับชาติของสังคมไทย ซึ่งมีความซับซ้อนและส่งผลกระทบอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ผลกระทบดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางสุขภาพของผู้เสพ แต่ยังลุกลามไปสู่ความมั่นคงของสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่การแพร่ระบาดไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในเขตเมืองใหญ่ แต่ได้ขยายตัวไปสู่พื้นที่ชนบทอย่างกว้างขวาง ปัญหานี้จึงไม่เพียงแต่เป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของปัจเจกบุคคล แต่ยังส่งผลกระทบเชิงลบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของชาติในระยะยาว ทำให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวกลายเป็นวาระเร่งด่วนทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

หากมองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของไทย จะพบว่าสถานการณ์ยาเสพติดมีพัฒนาการที่ซับซ้อนขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ประกอบกับการลักลอบนำเข้ายาเสพติดจากต่างประเทศผ่านพรมแดนประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ประเทศไทยเริ่มเผชิญกับการแพร่ระบาดของ "ยาบ้า" อย่างหนัก จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2540 ปัญหานี้ได้ทวีความรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นที่สนใจของรัฐบาลอย่างจริงจัง หลังจากจำนวนผู้ติดยาเสพติดในประเทศเพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าตกใจ นอกจากยาบ้าแล้ว ยังมีการแพร่ระบาดของสารเสพติดชนิดอื่น ๆ เช่น เฮโรอีน ไอซ์ รวมถึงยาเสพติดชนิดใหม่ที่ถูกสังเคราะห์ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีผลกระทบต่อระบบประสาทและสมองโดยตรง

เพื่อรับมือกับวิกฤตการณ์ดังกล่าว ภาครัฐได้พยายามดำเนินมาตรการหลากหลายรูปแบบ มีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะทาง เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) เพื่อควบคุมและบังคับใช้กฎหมาย โดยมีการจัดทำแผนปฏิบัติการที่มุ่งเน้นทั้งการปราบปราม การป้องกัน การบำบัด และการฟื้นฟู อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพที่ผ่านมามีข้อจำกัดให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหายาเสพติดไม่สามารถสำเร็จได้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายหรือการจับกุมผู้ค้าเพียงอย่างเดียว เนื่องจากรากเหง้าของปัญหานั้นเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นความยากจน การขาดโอกาสทางการศึกษา ความเหลื่อมล้ำ และการขาดแคลนโอกาสในการประกอบอาชีพ

ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชน" ในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างจริงจัง การทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น ชุมชนถือเป็นหน่วยทางสังคมที่อยู่ใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด สมาชิกในชุมชนสามารถมองเห็นพฤติกรรมเสี่ยงและเข้าถึงผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือได้อย่างรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องรอการแทรกแซงจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังและสนับสนุนภายในชุมชนไม่เพียงช่วยลดผลกระทบจากการติดยา แต่ยังเป็นการป้องกันการแพร่ระบาดในอนาคตได้อย่างยั่งยืน ซึ่งได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของสังคมจากฐานราก

กรุงเทพมหานครในฐานะเมืองหลวงและศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศ ก็เป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงในการเป็นทั้งแหล่งพักและทางผ่านของยาเสพติด ปัญหานี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องมากมาย อาทิ อาชญากรรม ปัญหาครอบครัว และความยากจน ซึ่งล้วนบ่อนทำลายคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังนั้น การอาศัยเพียงกลไกของภาครัฐจึงไม่เพียงพอ การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาจึงเป็นแนวทางที่จำเป็นเพื่อสร้างความยั่งยืน

ผู้วิจัยซึ่งเป็นบุคลากรของกรุงเทพมหานครและปฏิบัติงานด้านการป้องกันการติดยาเสพติด จึงมีความสนใจศึกษา "บทบาทของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด" โดยเลือกศึกษากรณีพื้นที่เขตมีนบุรี เนื่องจากเป็นเขตที่มีลักษณะทางสังคมผสมผสานระหว่างชุมชนเมืองและชนบท มีประชากรที่หลากหลาย การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะทำความเข้าใจถึงบทบาท การมีส่วนร่วม และข้อจำกัดของชุมชน จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและเสริมสร้างประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อบรรเทาปัญหายาเสพติดในพื้นที่ให้ลดน้อยลงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดในเขตมีนบุรี
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด
3. เพื่อศึกษาข้อจำกัดของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

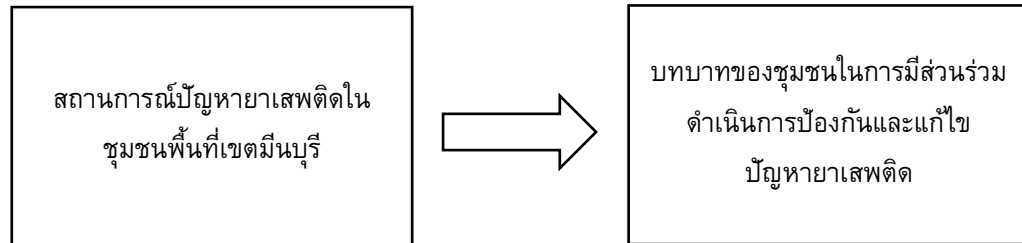
ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา : ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาท ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน รวมถึงมุ่งศึกษาข้อจำกัด และแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ : ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ คือ ชุมชนในพื้นที่เขตมีนบุรี เท่านั้น
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา : ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน - กรกฎาคม 2568

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงบทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด
2. ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด
3. ทำให้ทราบข้อจำกัดของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยทั้ง การวิจัยเอกสาร (Documentary research) และการวิจัยภาคสนาม (Field research) ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยทำการเก็บข้อมูลจากตำรา บทความทางวิชาการ วารสาร สิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ รายงานการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย รวมทั้งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคู่มือการปฏิบัติงาน ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง
2. การวิจัยภาคสนาม (Field research) ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured interview or formal interview)

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1. ประชากร (Population) ได้แก่ ประชาชนที่พักอาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 62 ชุมชน ในพื้นที่เขตมีนบุรี
2. ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sample) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการกำหนดคุณลักษณะของประชากรที่ต้องการศึกษา (จิโรจน์ ก่อสกุล, 2567, หน้า 47) จึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 คน โดยพิจารณาจากคุณสมบัติ ดังนี้
 - 2.1 ผู้นำชุมชน หรือกรรมการชุมชน จำนวน 2 คน
 - 2.2 อาสาสมัครกรุงเทพมหานครเฝ้าระวังภัยและยาเสพติด จำนวน 2 คน
 - 2.3 ประชาชนในชุมชน จำนวน 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured interview or formal interview) ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถาม และข้อกำหนดแน่นอนตายตัว จะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ได้ใช้คำถามเดียวกัน และการสัมภาษณ์จะทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาได้กำหนดนัดหมายวัน

สัมภาษณ์ โดยได้แจ้งให้ผู้สัมภาษณ์ทราบก่อนล่วงหน้า ในการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์จะใช้การจดบันทึกและบันทึกเสียง โดยก่อนสัมภาษณ์จะขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ในการจดบันทึกการสนทนาก่อนทุกครั้ง (วิโรจน์ ก่อสกุล, 2567, หน้า 51-53)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นตามแต่ละประเด็น
2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์
3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ แนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้ทราบถึงลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์
4. นำข้อมูลที่ได้จากการเปรียบเทียบมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เพื่อสรุปผลการวิจัยสภาพปัญหา บทบาทของชุมชน ข้อจำกัดของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด โดยใช้การนำเสนอผลการวิจัยรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายละเอียดของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และข้อจำกัดของชุมชน ที่มีผลต่อการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด จากผลการศึกษาจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ เอกสารของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เอกสารประกอบการบรรยายโครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต รวมถึงเอกสารทางวิชาการ วารสาร ข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว รวมถึงการสืบค้นจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์พบว่า ชุมชนถือเป็นหน่วยทางสังคมพื้นฐานที่มีศักยภาพในการป้องกันและฟื้นฟูผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน โดยชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยลดโอกาสของการเข้าไปพัวพันกับยาเสพติด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมศาสนา กิจกรรมกีฬา หรือกิจกรรมจิตอาสา ซึ่งล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในกลุ่มเสี่ยง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ชุมชนรู้จักปัญหาเฉพาะพื้นที่ และสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ใช้ยาได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน อีกทั้งยังสามารถดำเนินการช่วยเหลือเบื้องต้น เช่น การให้คำปรึกษา การติดตามเยี่ยมบ้าน หรือการส่งต่อเข้ารับการรักษา ซึ่งเป็นการแก้ไขอย่างเหมาะสม ความเป็นเอกฉันท์ที่เชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและประชาชนได้อย่างเหมาะสม ความร่วมมือภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นจากผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน อาสาสมัคร ล้วนเป็นพลังสำคัญที่ส่งผลต่อการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด

การมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมของคนในชุมชนต่อการจัดการปัญหาเสพติด การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการแก้ไขปัญหา ตั้งแต่การรับรู้ปัญหา การร่วมวางแผน

การปฏิบัติ การประเมินผล ไปจนถึงการติดตามผล ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ แม้ว่าชุมชนจะมีศักยภาพสูง แต่หากขาดการสนับสนุนจากภายนอก ก็อาจขาดทรัพยากร ความรู้ และเครือข่ายที่จำเป็นต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ การสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานด้านสาธารณสุข ตำรวจ จึงเป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ความร่วมมือนี้ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ เครื่องมือ ครุภัณฑ์ บุคลากร และ งบประมาณสนับสนุน ซึ่งเป็นปัจจัยเอื้อในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด ความร่วมมือ ดังกล่าวยังช่วยลดความซ้ำซ้อน สร้างแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกันในแต่ละระดับ และช่วยให้การส่งต่อผู้ใช ยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดมีความต่อเนื่อง การที่ทุกภาคส่วนทำงานร่วมกันจึงเปรียบเสมือนการสร้าง ระบบเครือข่ายป้องกันภัยทางสังคมที่มีพลังและครอบคลุมทุกมิติ

นอกจากนี้ ชุมชนที่มีความตั้งใจและความเข้มแข็งภายในระดับหนึ่ง แต่สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงใน การดำเนินการป้องกัน และแก้ไขปัญหา ยาเสพติดคือ ทรัพยากรสนับสนุน เช่น งบประมาณ อุปกรณ์ กำลังคน รวมถึงกลไกการทำงานที่เป็นระบบ เช่น ไม่มีแผนงานประจำปี ไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล หรือขาดความ ต่อเนื่องของผู้นำและทีมอาสาสมัคร ปัญหาเหล่านี้ทำให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน การแก้ไข ข้อจำกัดเหล่านี้จึงควรเริ่มจากการสร้างศักยภาพให้แก่บุคลากรในชุมชน สร้างกลไกสนับสนุนจากหน่วยงาน ระดับท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ยาเสพติดได้ด้วยตนเอง

ผลการวิจัยสนาม (Field Research)

ประเด็นที่ 1 บทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา ยาเสพติด

พบว่า สถานการณ์ยาเสพติดในชุมชนสุหร่าบ้านเกาะมีความแตกต่างจากในอดีตที่มีการ แพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างรุนแรงและเป็นชุมชนเฝ้าระวังมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในปัจจุบันการแพร่ระบาด ลดลงและดีขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งชุมชนมีบทบาทในการเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการป้องกัน และแก้ไข ปัญหา ยาเสพติด ทั้งการเฝ้าระวัง การแจ้งเบาะแส การส่งต่อผู้ป่วยเข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา และการ สร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การรณรงค์ป้องกันยาเสพติด โครงการชุมชนเข้มแข็งยั่งยืน โครงการ CBTx โครงการ TO BE NUMBER ONE โครงการกองทุนแม่ของแผ่นดิน รวมถึงการแข่งกีฬาชุมชน ที่ล้วนมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชน และที่ขาดไม่ได้คือบุคคลที่ช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงานคือ ผู้นำชุมชน และอาสาสมัครเฝ้าระวังภัยและ ยาเสพติด ทำหน้าที่เป็นด่านหน้าในการสอดส่องดูแลและประสานงาน ขณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเป็นหู เป็นตาดูแลซึ่งกันและกัน ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถควบคุม สถานการณ์และสร้างสภาพแวดล้อมที่ห่างไกลยาเสพติดได้อย่างยั่งยืน

ประเด็นที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา ยาเสพติด

พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนสุหร่าบ้านเกาะ ในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา ยาเสพติด ปรากฏในหลากหลายมิติ กรรมการชุมชนมีบทบาทสำคัญในการวางแผน ประสานงาน และขับเคลื่อนกิจกรรม ต่างๆ เช่น การเฝ้าระวังผู้มีพฤติกรรมเสี่ยง การติดตามการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ไปจนถึงการจัดหา

ทรัพยากรทุนประกอบอาชีพ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กองทุนแม่ของแผ่นดิน โครงการชุมชนเข้มแข็งยั่งยืน โครงการ CBTx อาสาสมัครฯ มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการเฝ้าระวัง ออกตรวจตราตามจุดเสี่ยง ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานต่าง ๆ ด้านประชาชนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การประชุมประชาคมหมู่บ้าน การเดินรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด และการแข่งกีฬาชุมชน ทั้งยังช่วยกันเป็นหูเป็นตาดูแลลูกหลานในละแวกบ้าน และพร้อมช่วยเหลือผู้เสพให้เข้าสู่ระบบการบำบัดและเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของการดำเนินกิจกรรมของชุมชนสุหร่าบ้านเกาะที่สามารถดึงความร่วมมือจากหลายส่วนมาช่วยในการแก้ไขปัญหา ยาเสพติด

ประเด็นที่ 3 ข้อจำกัดของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

พบว่า แม้ชุมชนสุหร่าบ้านเกาะจะมีความเข้มแข็งในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด แต่ก็ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ ประการแรกคือ การเข้าถึงงบประมาณในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความซับซ้อนในการขอและเบิกจ่าย ทำให้ต้องพึ่งพางบประมาณส่วนตัวหรือความจิตอาสาเป็นครั้งคราว ประการที่สองคือ ความท้าทายในการสร้างความเข้าใจและยอมรับจากคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้ที่ผ่านการบำบัดรักษา ซึ่งบางส่วนยังคงเผชิญกับการตีตราและการกลับไปเสพยา ประการที่สามคือ ความเสี่ยงและความปลอดภัยของอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเฝ้าระวัง รวมถึงการขาดแคลนกำลังคน อีกทั้งยังต้องรับมือกับรูปแบบของยาเสพติดและวิธีการซื้อขายที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยจึงสรุปผลการวิจัยแยกเป็น 3 ประเด็น เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ประเด็นที่ 1 บทบาทของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

ชุมชนสุหร่าบ้านเกาะ เขตมีนบุรี มีบทบาทที่สำคัญในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด โดยเฉพาะในมิติเชิงรุก เช่น การเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยง ติดตาม สอดส่อง การรณรงค์เผยแพร่ข้อมูลเรื่องโทษพิษภัยของยาเสพติด และการเชิญชวนผู้ที่เคยข้องเกี่ยวกับยาเสพติดเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟู โดยมีผู้นำชุมชนและกลุ่มอาสาสมัครฯ เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อน บทบาทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับนโยบายจากภาครัฐเท่านั้น แต่ได้พัฒนาเป็น “ผู้จัดการปัญหาในพื้นที่” ที่สามารถกำหนดทิศทางและบริหารจัดการด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทที่ปรากฏนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม (2520, หน้า 45 อ้างถึงใน จักรกริช บุญทา, 2540, หน้า 9) ที่ให้ความหมายของบทบาทว่าเป็นการกระทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือที่สังคมคาดหวัง ซึ่งบุคคลจะยอมรับและปฏิบัติตามหากตระหนักว่าบทบาทนั้นมีคุณค่าต่อส่วนรวม ความสามารถของชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมเหล่านี้จึงไม่เพียงสะท้อนความเข้มแข็งของโครงสร้างชุมชนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความยั่งยืนในการป้องกันปัญหายาเสพติดในระยะยาว

ประเด็นที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

ชุมชนสุเหร่าบ้านเกาะ เขตมีนบุรี มีการดำเนินกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างแท้จริง ตั้งแต่การร่วมรับรู้ถึงปัญหาในชุมชน วางแผน แก้ไขปัญหา และร่วมกิจกรรมรณรงค์ป้องกันยาเสพติดในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนตนเอง ตัวอย่างจากการสัมภาษณ์พบว่า สมาชิกชุมชนบางคนที่เคยหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรม ได้กลับมาเป็นกำลังสำคัญ เช่น การรับบทเป็นอาสาสมัครในการดูแลกลุ่มเสี่ยง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจาก “ผู้ถูกกระทำ” ไปสู่ “ผู้มีบทบาท” นอกจากนี้ยังพบว่า การมีส่วนร่วมได้ขยายไปยังประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีบทบาทในการส่งต่อข้อมูล เฝ้าระวัง และให้คำแนะนำแก่สมาชิกในครอบครัวของตนเอง ซึ่งนับเป็นการถักทอความร่วมมือในแนวราบอย่างเป็นธรรมชาติและมีประสิทธิผลสูง

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนสุเหร่าบ้านเกาะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Cohen & Uphoff (อ้างถึงใน ญัฐกานต์ ปัทมดิษฐ์, 2565) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นครอบคลุมทั้ง การตัดสินใจ การดำเนินงาน การใช้ผลประโยชน์ เพราะสิ่งเหล่านี้นำไปสู่การพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งเป็นการสร้าง “ความเป็นเจ้าของร่วม” (community ownership) ต่อปัญหาและแนวทางการแก้ไข นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนสุเหร่าบ้านเกาะ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service ; NPS) ที่ปรากฏให้เห็นในชุมชนสุเหร่าบ้านเกาะที่คนในชุมชนหรือ “พลเมือง” (Citizen) มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของปัญหา ไม่ใช่เป็นเพียง “ลูกค้า” (Customer) ที่รอรับบริการจากภาครัฐ ซึ่งตอกย้ำว่าความสำเร็จในการแก้ไขปัญหายาเสพติดที่ยั่งยืน เกิดจากการมีส่วนร่วม รู้สึก ร่วม การให้คุณค่าความเป็นพลเมือง และสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม ซึ่งเป็นหัวใจหลักของแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่

ประเด็นที่ 3 ข้อจำกัดของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติด

แม้ว่าชุมชนสุเหร่าบ้านเกาะจะมีบทบาทและการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง แต่การดำเนินงานในด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหายาเสพติดยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในหลายมิติ กล่าวคือ การเข้าถึงงบประมาณ ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งขั้นตอนการขอและการเบิกจ่ายมีความซับซ้อน ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพางบประมาณส่วนตัวหรือความจิตอาสาเป็นครั้งคราว ความเสี่ยงและความปลอดภัยของอาสาสมัครฯ ในการปฏิบัติงานเฝ้าระวัง โดยเฉพาะการเข้าสอดส่องตามจุดเสี่ยงที่อาจเผชิญสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด อีกทั้งยังขาดแคลนกำลังคน เนื่องจากอาสาสมัครฯ ส่วนใหญ่ทำงานด้วยใจและไม่มีค่าตอบแทน นอกจากนี้ การทำงานต้องรวดเร็วเท่าทันกับรูปแบบของยาเสพติดและวิธีการซื้อขายที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาสาสมัครฯ ส่วนใหญ่มีอายุมาก และไม่เท่าทันเทคโนโลยี รูปแบบยาเสพติด ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ข้อจำกัดเหล่านี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคที่คล้ายคลึงกัน อาทิ จักรกริช บุญทา (2540) และ ญัฐกานต์ ปัทมดิษฐ์ (2565) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาการแพร่ระบาดที่ค่อนข้างรุนแรงและเข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้ ข้อจำกัดด้านทรัพยากรสนับสนุน เช่น งบประมาณ อุปกรณ์ และกำลังคน ซึ่งชุมชนมีข้อจำกัดในการเข้าถึง ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความยั่งยืน

ของการดำเนินงานของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรินทร์ ทิพย์คำ (2564) ที่แม้ชุมชนจะพยายามระดมงบประมาณในหมู่บ้านเอง แต่ก็ยังต้องพึ่งพางบประมาณที่มาจากฝ่ายรัฐเพื่อความยั่งยืน ความท้าทายในการรับมือกับรูปแบบยาเสพติดที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (เช่น น้ำกระท่อม กัญชา บุหรี่ไฟฟ้า) และความเสี่ยงของอาสาสมัครในการปฏิบัติงาน ก็นับเป็นความท้าทายที่สำคัญ ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนด้านองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ จากภาครัฐเช่นกัน ซึ่งสะท้อนถึงการที่โครงสร้างของโอกาสหรือช่องทางในการเข้าร่วมกิจกรรมควรมีการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่แน่นอน และต้องมีการปรับตัวให้เท่าทันสถานการณ์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ข้อจำกัดเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง และต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้แก่บุคลากรในชุมชนและสร้างกลไกสนับสนุนที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและข้อจำกัดที่พบ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอย่างยืดหยุ่นและเข้าถึงง่าย กรุงเทพมหานคร และสำนักงานเขตมีนบุรี ควรพิจารณากำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติในการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรสนับสนุนให้ชุมชนได้อย่างเพียงพอ ยืดหยุ่น และมีขั้นตอนการขอและการเบิกจ่ายที่ง่ายและรวดเร็ว เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ ควรมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมของประชาชน เช่น การจัดเลี้ยงอาหารหรือน้ำดื่มในการประชุมหรือกิจกรรม

2. การสร้างความเข้าใจและการยอมรับในสังคมอย่างเป็นระบบ ควรมีการรณรงค์และจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่คนในชุมชนเกี่ยวกับผู้ที่ผ่านการบำบัดรักษา โดยเน้นการสร้างพื้นที่ปลอดภัยและลดการตีตรา เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถกลับมาใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและลดโอกาสการกลับไปเสพยา ควรมีการสร้างเครือข่ายพี่เลี้ยงจากชุมชนหรือผู้ที่เคยผ่านประสบการณ์ที่คล้ายกัน เพื่อเป็นกำลังใจและที่ปรึกษาให้แก่ผู้ที่อยู่ในระหว่างการบำบัดหรือหลังการบำบัด

3. การเสริมสร้างความปลอดภัยและพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครเฝ้าระวังภัยและยาเสพติดสำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร หรือ ป.ป.ส.กทม. ควรจัดให้มีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาสาสมัครฯ อย่างสม่ำเสมอและครอบคลุม โดยเฉพาะในเรื่องของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติดรูปแบบใหม่ ๆ วิธีการซื้อขายออนไลน์ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเฝ้าระวัง นอกจากนี้ ควรมีการสนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันตัวที่จำเป็นเพื่อเพิ่มความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน หรือการซ่อมแผนการดำเนินงานกับผู้วิจัยจิตเวชจากยาเสพติด และพิจารณาแนวทางในการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับอาสาสมัครฯ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การมอบประกาศเกียรติคุณ หรือการพิจารณาเบี้ยเลี้ยงที่เหมาะสม เพื่อจูงใจให้กำลังคนเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน

4. การปรับตัวและสร้างภูมิคุ้มกันต่อยาเสพติดรูปแบบใหม่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติดรูปแบบใหม่ ๆ ในเชิงรุก เช่น น้ำกระท่อม กัญชา บุหรี่ไฟฟ้า และผลกระทบ

ที่อาจเกิดขึ้น ให้กับชุมชนอย่างสม่ำเสมอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงผู้ปกครอง เพื่อให้ชุมชนสามารถเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดได้อย่างทันทั่วทั้งและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนที่มีบริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่ต่างกันออกไปในเขตมีนบุรี หรือในพื้นที่อื่น ๆ ของกรุงเทพมหานคร เพื่อระบุปัจจัยความสำเร็จและแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทต่าง ๆ ได้

2. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ทางสังคม หรือวัฒนธรรม ส่งผลต่อพฤติกรรมการเสพติดและการฟื้นฟูในระดับชุมชน เพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการฟื้นฟูและติดตามผลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และลดโอกาสการกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำ

เอกสารอ้างอิง

- จักรกริช บุญทา (2540). บทบาทของผู้นำชุมชนต่อการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติดให้โทษ ศึกษากรณีผู้นำชุมชนในเขตอำเภอวังโค่น จังหวัดสกลนคร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐกานต์ ปัทมดิษฐ์ (2565). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเสพติด : กรณีศึกษาหมู่บ้านกองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านคลองตาชม จังหวัดนนทบุรี. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรินทร์ ทิพย์คำ (2564). บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านกับการมีส่วนร่วมในการบำบัดผู้ติดยาเสพติดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (CBTx): กรณีศึกษา อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิโรจน์ ก่อสกุล. (2567). เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.